

4. Kravchenko, A. G. (2000). Mentalitet jak ob'jekt social'no-filosofskogo doslidzhennja: Avtoreferat dysertacii na здобуття наукового ступеня кандидата философських наук [The mentality of the object of social and philosophical studies: Abstract dissertation for the degree of Ph.D.]. Kyiv. Retrieved from <http://cheloveknauka.com/mentalitet-kak-obekt-sotsialno-filosofskogo-issledovaniya>
5. Lebon, G., Tard, G. (1998). *Psichologija tolpy. Mnenie i tolpa* [Psychology of the crowd. Opinion and crowd]. Moscow, Institut psihologii RAN, KSP+.
6. Le Goff, Zh. (1992). *Civilizacija srednevekovogo Zapada* [Medieval Civilization]. Moscow, Progress-Akademija Press.
7. Mentalitet, mental'nist': Slovnyk inshomovnyh sociokulturnykh terminiv [The mentality: Dictionary of foreign social and cultural terms]. Retrieved from <http://slovovalod.org.ua/39/53404/260833.html>.

8. Nesterenko, V. G. (1995). *Vstup do filosofii: ontologija ljudyny: Navchal'nyj posibnyk* [Introduction to Philosophy: Ontology man: Manual]. Kyiv, Abrys.
9. Popovych, M. (2006). Teorija mental'nosti [The theory mentality]. In *Problemy teorii mental'nosti* [Problems of theory mentality]. Kyiv, Naukova dumka.
10. Savyc'ka, O. V., Spivak, L. M. (2011). Etnopsichologija [Ethnopsychology]: Navch. posib. dlja stud. vyssh. navch. zakl. Retrieved from <http://westudents.com.ua/knigi/501-etnopsichologija-savitska-ov.html>.
11. Tokvil' Aleksis de (1992). *Demokratija v Amerike* [Democracy in America]. Moscow, Progress. Retrieved from: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/tokv.

Надійшла до редколегії 21.05.17

И. В. Живоглядова, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

МЕНТАЛЬНОСТЬ КАК ПРЕДМЕТ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ: ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Проанализирована ментальность как существенный механизм культурных и общественных процессов, подходы к определению этого феномена. Цель статьи – реконструкция истории исследований общественной и гуманитарной направленности, которые посвящены изучению проблемы ментальности, разработке ее теории и конкретно-практического анализа, культурфилософского потенциала. Применяются исторический, системный, компаративный и типологический методы анализа. Основными выводами являются: знания о ментальности своим многообразием свидетельствуют о широте ее проявлений в разных сферах человеческой жизнедеятельности. Исследования своеобразия ментальности, ее структуры и механизмов, функциональной наполненности, диалектики взаимоотношений между духовными структурами утверждают право на самостоятельное существование, раскрывают "человеческий" смысл этого феномена в качестве особенного репрезентанта духовной активности человека.

Ключевые слова: духовность, ментальность, менталитет, национальный характер.

I. V. Zhyvohliadova, Ph.D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

MENTALITY AS A SUBJECT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH: DEFINITION ISSUE

Mentality as an essential mechanism of cultural and social processes, approaches to the definition of this phenomenon are analyzed. The purpose of the article is the reconstruction of the history of social and humanitarian focused research that is devoted to the problem of mentality, the development of its theory and specifically practical analysis. Historical, systematic, typological and comparative analysis methods are applied.

The variety of knowledge about mentality demonstrates the breadth of the limits of its manifestation in different spheres of human activity. The mentality originality research within different sectors of social and humanitarian knowledge, analysis of its structure and mechanisms of functional fullness, dialectic interrelation between spiritual entities claim the right to the independent existence of this phenomenon as a special representant of spiritual activity.

We support the focus of studies that attempts to reveal the "human" sense of this phenomenon. Expanding knowledge of the nature, methods of formation, assimilation and simulation mental complexes allows to differentiate cultures, that in turn facilitates the identification and understanding of the actual mechanisms of cultural and civilizational processes.

Research of mentality makes it possible to understand not so much "that" some person or group knows, imagines, thinks, but how much "how", "whereby" (experiences, interprets, operates. Not by chance, most scientists consider the mentality as a special metalanguage of certain specific culture that determines the nature of the understanding, emotions and actions both individual and entire groups. It is mentality that is one of the determining factors of society recreation, the existence of a particular kind of culture in general depends on its ability to function in this capacity.

Key words: spirituality, mentality, national character.

УДК 130.122

О. І. Матицин, канд. філос. наук, викл.
Шепетівська дитяча художня школа
вул. Героїв Небесної Сотні, 54, Шепетівка
Хмельницька область, 30400, Україна
aleksejmatytcin@yandex.ua

СИМФОНІЧНІСТЬ КАТЕГОРІЙ "ПІДНЕСЕНЕ" ТА "ПРЕКРАСНЕ" У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ БОГОСЛОВСЬКО-ЕСТЕТИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто визначення категорій "піднесене" та "прекрасне". Виявлено основні риси категорій "піднесене" та "прекрасне". Проаналізовано, у чому полягає симфонічність даних категорій. Показані можливості та контекст їх використання. Доведено, що діалектична природа процесу розгортання цих понять у контексті естетичної думки Візантії зумовлена наявністю елементів, аналогічних тим принципам, які в сучасній гуманістиці визначено як принципи, що характеризують симфонізм як особливу якість мислення. Визначені такі універсальні характеристики візантійської культури, як симфонічність і канон. Представлено розгорнуте пояснення зв'язку між категоріями "піднесене" та "прекрасне" у контексті візантійської богословсько-естетичної традиції. Доведено, що зв'язок між категоріями "піднесене" та "прекрасне" може відбуватися і відбувається в рамках візантійського канону через їхню симфонічність, співзвуччя у контексті божественного.

Ключові слова: піднесене, прекрасне, естетика, мистецтво, сакральне, культура.

Постановка проблеми. Візантійська богословсько-естетична традиція – це складний комплекс, система, що побудована з алегорій, символів, образів, знаків культури у всьому їх нескінченному багатстві та різноманітті. Для нас, у рамках даної статті та у контексті богословсько-естетичної традиції Візантії, постає важливим аналіз естетичних категорій "піднесене" та "прекрасне", що входять у число таких, що "найменше

піддаються дискурсивному опису" [3, с. 158]. Особливий статус даних категорій зумовлений, у першу чергу, тим місцем, яке вони займають у візантійській богословсько-естетичній традиції взагалі та естетиці зокрема. Нижче ми докладно розглянемо категорії "піднесене" та "прекрасне", роблячи особливий наголос на їх схожості та відмінності, але зараз слід сказати саме про їхню симфонічність (грец. *συμφωνία* – "співзвуччя").

© Матицин О. І., 2017

Аналіз досліджень і публікацій. Серед джерел, в яких, власне, у контексті християнської традиції починають розроблятися питання естетичного характеру, необхідно виділити праці Плотіна, Квінта Флоренса Тертуліана, Діонісія Ареопіта, Іоанна Дамаскіна, Іоанна Ліствичника, Макарія Єгипетського, Афанасія Великого, Василя Великого, Ісаака Сиріна, Симеона Нового Богослова, Іоанна Златоуста, Феодора Студита, Григорія Синаїта, Григорія Палами та ін.

Для подальшої розробки теми статті важливе значення мають дослідження, присвячені розгляду естетики Візантії, зокрема праці В. Бичкова, О. Демуса, Е. Кісінджера, Д. Беляєва, А. Грабара, Ш. Діля, Ф. Терновського. Ґрунтовний філософсько-культурологічний аналіз цієї доби здійснюється у роботах С. Аверінцева, Д. Ліхачова, О. Посева, Ю. Лотмана, В. Лур'є. Вони складають концептуальну основу статті й допомагають відтворити модель естетичної думки Візантії.

Мета статті. Дослідити специфіку симфонічності категорій "піднесене" та "прекрасне" у візантійській богословсько-естетичній традиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. У першу чергу слід відзначити, що діалектична природа процесу розгортання цих понять у контексті естетичної думки Візантії зумовлена наявністю елементів, аналогічних тим принципам, які в сучасній гуманістиці визначено як принципи, що характеризують симфонізм як особливу якість мислення. Власне, сама естетика Візантії тут постає як струнка, логічно вибудована композиція, де здійснюється послідовне, поетапне розкриття центральної ідеї-образу на основі сталих універсальних принципів. Таким універсальним принципом, зокрема, є і симфонічність як принцип мислення, що керується законами діалектики і якій притаманна динамічна процесуальність.

Ще однією універсальною характеристикою візантійської культури є її канонічність. Кожна подія і кожен образ у системі східнохристиянського світорозуміння сприймалися як позачасове і позапросторове, незмінне у реальності. Природно, що візуальна структура зображень у сакральному мистецтві Візантії повинна була відображати їх метафізичну сутність – тобто мислилася постійною. Тому структурним принципом візантійського (і всього східнохристиянського) мистецтва став іконографічний канон, який грав роль структурної домінанти творчого методу візантійських майстрів.

Високий ступінь всебічної канонізації візантійського мистецтва дозволяє нам припустити, що канон був однією із найбільш значущих естетичних категорій візантійської культури. Канон практично закріплював всі головні структурні закономірності візантійського мистецтва, відбиваючи специфіку східнохристиянського художнього мислення і виконуючи функцію однієї з важливих категорій (характеристик) в системі візантійської естетики. Канон (грец. κανών – правило, зразок, збирання зразкових творів) у Новому Заповіті – правило життя. Як поняття, що означає правило (норму) життя, термін "канон" використовують й Іриней Ліонський ("Проти ересей") та Климент Олександрійський ("Стромати"). Іоанн Златоуст ("Бесіди на книгу Буття") терміном "канон" позначає комплекс священних книг.

О. Посев визначає канон як "кількісно-структурну модель художнього твору такого стилю, котрий, будучи певним соціально-історичним показником, інтерпретується як принцип конструювання відповідної кількості творів" [7, с. 351–399]. З цієї позиції ми і будемо у подальшому розглядати візантійський канон, який являє собою, перш за все, змістовно-символічний догмат. Одразу ж слід зауважити, що мова йде про

іконографічний канон як такий, що є основою богословсько-естетичної традиції Візантії. У візантійському варіанті іконографічний "канон" являє собою канон-символ, для якого важливою є не тільки зовнішня форма, але й вираз внутрішнього, глибинного сенсу релігійного догмату" [11, с. 445].

Саме в контексті двох вищевказаних характеристик ("симфонічність" та "канон") ми і будемо говорити про категорії "піднесене" та "прекрасне" у візантійській богословсько-естетичній традиції. Та спершу треба розмежувати ці, на перший погляд, дуже схожі поняття. Відмітимо, перш за все, що термін "піднесене" аналогічний у давньогрецькій мові термінам "чудовий", або "пречудовий", або "надзвичайно чудовий".

Тут ми бачимо вживання терміну у найвищому ступені порівняння, який, як правило, означає, що окрема ознака виявляється більшою мірою, ніж інші. До прикладу, М. Чернишевський так визначав поняття піднесеного: "... піднесене те, що є набагато більшим від предметів, з якими порівнюємо його ми" [10, с. 82]. "Піднесене є те, що є набагато більшим від близького та подібного" [10, с. 83]. "Піднесеним здається людині те, що є набагато більшим від предметів або набагато сильнішим від явищ, з якими порівнюється людина" [10, с. 170].

В. Бичков визначає категорію "піднесене" як таку, що "характеризує комплекс неутилітарних взаємин суб'єкта і об'єкта, як правило, споглядального характеру, в результаті яких суб'єкт відчуває складне відчуття захоплення, тріумфу, благоговіння і одночасно жаху, священного тремтіння перед об'єктом, що перевершує всі можливості його сприйняття й розуміння" [3, с. 158]. Псевдо-Лонгін у своєму трактаті "Про піднесене" перераховує найважливіші духовні джерела to hypsos (грец. – τὸ ὕψος), тобто піднесеного: надзвичайні думки і пристрасті та красу мови у поєднанні з великими думками. Він також акцентує увагу на незмістовно-емоційному впливі τὸ ὕψος на суб'єкта, що сприймає.

Вже згадуваний нами М. Чернишевський так розмежовує (на наш погляд, досить вдало) категорії "піднесене" та "прекрасне": "Піднесене (і момент його, трагічне) не є видозміненим прекрасним; ідеї піднесеного і прекрасного абсолютно різні між собою..." [10, с. 171]. (Єдине зауваження тут може викликати лише термін "абсолютно", у першу чергу, завдяки своїй категоричності. На наш погляд, використання терміну "різні" було б доречніше). І тут саме симфонічність, співзвуччя виступає елементом, що об'єднує категорії "піднесене" та "прекрасне". Найбільш яскраво це проявляється, власне, у контексті саме візантійської богословсько-естетичної традиції.

Для більшого прояснення цього зв'язку між категоріями "піднесене" та "прекрасне" у контексті візантійської богословсько-естетичної традиції спробуємо дати визначення і поняттю "прекрасне". Платон в діалозі "Гіппій Більший" наголошує на тому, що прекрасне є за своєю природою різноманітним, найдосконалішим, найкращим у своєму роді, воно є конкретністю, якій водночас притаманна всебічність. Це "прекрасне" цілком можливо сприймати саме чуттєво [8, с. 7–43]. Прекрасний (грец. – ὡραῖος) – термін, близький за своєю суттю поняттю "краса" (καλός), і як καλός – ὡραῖος також може сприйматися чуттєво.

Феномен прекрасного у візантійській естетиці полягає, як це не парадоксально, саме у цій його чуттєвій складовій. "Прекрасне" є в естетиці Візантії однією із форм насолоди. Характерною рисою цієї насолоди є її підкреслена нематеріальність, тобто від-

сутність у ній елементу матеріального, який передбачає захоплення або милування предметами матеріального світу як такими, без урахування їх знакового та символічного навантаження. Завдяки цій підкресленій нематеріальності у візантійській естетиці і формується та формулюється метафізичне визначення краси та, зокрема, поняття "прекрасне", що передбачає вихід за рамки даного поняття і звернення у процесі цього виходу до вищої сутності (у візантійській богословсько-естетичній традиції такою сутністю є Бог).

Прекасне як аналог краси має функцію, що структурує. Таке розуміння краси і прекрасного привносить у ранньохристиянську богословсько-естетичну традицію та богословсько-естетичну традицію Візантії з філософії Плотіна. Краса (маємо на увазі розуміння Плотіном краси чуттєвої) – це те, що оформлює, структурує безформну та безобразну (не "потворну", а "без-образну", тобто не оформлену) матерію. Як пише П. Блонський, цитуючи Плотіна: "Таким є чуттєво красиве: воно – образи та тіні, які ніби роблять вилазку в матерію, прикрашають її та захоплюють нас" [2, с. 65].

До речі, вже Василій Великий вважав потворним те, що не має форми. Зауважимо, однак, що будь-яка форма містить у собі деяку інформацію, отже, беззмстовних форм не існує. Встановлення відповідності між формою і змістом є основним принципом існування та розвитку явищ. Прекрасне – термін, в якому форма та зміст знаходяться у відношенні цілковитої відповідності. Альбертом Великим краса (прекасне) описується як сйиво "форми" речі в її матеріальному втіленні.

Піднесене, на відміну від прекрасного, сприймається переважно не чуттєво, а за допомогою ratio. І. Кант, який зіставляв ці дві форми естетичного, відзначав, що якщо прекасне доставляє насолоду саме по собі, то піднесене доставляє насолоду, тільки будучи осмисленим за допомогою ідей розуму. Оскільки вплив піднесеного не є безпосереднім, а осмислюється за допомогою ratio, то на відміну від прекрасного, яке в природі виявляється тільки у предметах, що відрізняються досконалістю форми, почуття піднесеного може породжуватися і предметами, що не мають досконалої форми.

Однак відзначимо, що, на думку того ж Канта, "піднесене хвилює, прекасне захоплює" [6, с. 88]. "Піднесене завжди повинно бути значним, прекасне може бути і малим. Піднесене повинно бути простим, прекасне може бути ошатним та витонченим" [6, с. 89]. Тут ми розглядаємо піднесене вже під кутом чуттєвого, надаємо цій категорії емоційного забарвлення. Недарма Е. Берк визначає піднесене як: "...найбільш сильну емоцію, яку душа здатна відчувати" [1, с. 72]. Згідно із Берком, елементи візуального сприйняття дійсності – світло, колір та простір – здатні за певних умов викликати в людині відчуття піднесеного.

У контексті візантійської естетики ми можемо виділити два напрями розробки та використання понять "піднесене" та "прекасне": це – літературний текст та сакральне мистецтво (архітектура, фреска, мозаїка, іконопис). У текстах Отців Церкви, в церковній поезії, агіографії, у візантійському іконописі Бог постає в якості антиномічного, неосяжно-осяжного об'єкта духовного споглядання, що викликає у віруючого переживання піднесеного (жаху й захвату, духовного (і душевного) тремтіння і невимовної радості та інших подібних станів).

Естетична свідомість у візантійському культурному ареалі була наче підкреслена феноменом піднесеного, тому на перший план в естетиці Візантії виходять такі поняття, як образ, символ, знак, що викону-

ють перш за все аналогічну, тобто духовно-звеличувальну, функцію, а прекасне осмислюється як символ Божественної Краси і шлях до Бога. Хоча зауважимо, що мистецтво й естетична сфера у Візантії функціонували, у переважній більшості, саме в модусі піднесеного. На підсилення цього відчуття у віруючих спрямовані сакральні архітектурні комплекси (такі як Ἀγία Σοφία (Свята Софія) в Константинополі), монументальні фрескові та мозаїчні композиції (мозаїчне зображення Христа та Богородиці Πανάχραντα в Ἀγία Σοφία), численні іконографічні пам'ятки (візантійські ікони типу Ελεούσα (Елеуса), Οδηγήτρια (Одигітрія), Οραντα (Оранта) тощо).

Отже, підбиваючи попередній підсумок, можемо стверджувати, що зв'язок між категоріями "піднесене" та "прекасне" може відбуватися і відбувається у рамках візантійського канону через їхню симфонічність, співзвуччя у контексті божественного. Вищевказані категорії наскрізно проходять через весь текст візантійської культури. Ще однією їх характерною рисою є надзвичайна знакова та символічна наповненість. Саме завдяки їй категорії "піднесене" та "прекасне" є певними базовими "точками прибуття" – термами (термін Л. Ємслева та Х. Ульдалля) у контексті художньої мови візантійської естетики.

Ця мовна суть категорій "піднесене" та "прекасне" найбільш повно та чітко розкривається у рамках семантичного поля. Семантика (грец. σήμαντικός – той, що позначає) як наука, що вивчає значення одиниць мови (у контексті лінгвістики), співвідношення змісту і значення, змісту мистецтва і форми зображення, а також відносини образотворчих форм між собою (у контексті естетики), цілком правомірно може і повинна використовуватися нами в якості методу вивчення ролі та місця категорій "піднесене" та "прекасне" у структурі візантійської естетики. Саме семантика найбільш повно розкриває взаємозв'язок та взаємовплив цих двох категорій. Семантика, у контексті даної роботи, і є тим універсальним інструментом, що допомагає успішно подолати ці труднощі.

Необхідність використання семантичного методу в рамках даного дослідження зумовлена, у першу чергу, зверненням у процесі роботи до теоретичного й емпіричного аналізу специфіки семантики естетичних категорій взагалі та, безпосередньо, категорій "піднесене" та "прекасне" у структурі візантійської естетики. Вивчення семантичної складової даної проблеми дозволяє виявляти універсальні та специфічні особливості процесу розвитку категорій "піднесене" та "прекасне", що робить можливим удосконалення вербальної моделі візантійської естетики взагалі (слово, висловлювання, текст) з метою підвищення її інформативності на фоносемантичному рівні.

Для семантичного аналізу категорій "піднесене" та "прекасне" використаємо модель аналізу "семантичних категорій", застосовану Елеонорою Рош у своїх працях [12; 13]. Але перш ніж перейти безпосередньо до аналізу даних категорій, визначимо сам термін "категорія" з позиції семантики.

Під категорією зазвичай розуміють таку групу понять, у середині якої простежуються певні ієрархічні (за принципом "вище – нижче") структури. Категорія у мовознавстві – це мовні значення, взаємопов'язані на підставі загальної семантичної ознаки і такі, що представляють собою замкнуту систему елементів цієї ознаки. У нашому випадку категорії "піднесене" та "прекасне" включають у себе весь спектр елементів, які ми називаємо при визначенні даних понять.

Зауважимо, що у контексті естетики Візантії ми можемо говорити про складний метазнак, який утворює (в якості одного з елементів) категорії τὸ ὕψος (піднесене), ὡραῖος (прекрасне) та καλός (краса). Цей метазнак умовно можна назвати "значення" (νόημα) та визначити як складне ціле, що складається з предмета, який позначається (знак, символ), суб'єкта, що сприймає, та поняття про цей предмет (категорія). Графічно його можна позначити у вигляді трикутника Огдена – Річардса [5, с. 55], де вершини трикутника це символ (знак) – думка (поняття, категорія) – суб'єкт, що сприймає.

Пунктирна сторона цього трикутника поєднує символ (або знак) із суб'єктом дійсності. Це означає, що зв'язок між ними є опосередкованим. Безпосередньо ж символ пов'язаний із поняттям (категорією) і тільки через неї з суб'єктом дійсності. Це пояснює необхідність використання категорій взагалі та категорій "піднесене" та "прекрасне" зокрема у рамках візантійської естетики (особливо естетики сакрального). Пересічна людина не здатна безпосередньо (напрямку) сприймати символи Божественного Одкровення. Завдяки використанню поняття додається та ланка, що поєднує символ та суб'єкта, що сприймає, у логічну структуру.

Зауважимо, що термін "Одкровення" (саме як Supernatural Revelation, не як ἰλᾱ – "відкривати", а швидше як ἰκᾱ – "бачити" та ὑπ' – "пізнавати") у східнохристиянській ексегетичі у найзагальнішому тлумаченні означає надприродне відкриття Богом непізнаних істин людям. Одкровення Бога у його діях і явищах слугує однією з центральних тем талмудичної літератури та книг Старого Заповіту, причому основна увага приділяється "слову Господа", хоча зовнішні атрибути Одкровення також піддаються розгляду. У контексті даної статті символи Божественного Одкровення – це елементи, за допомогою яких ми можемо отримати певного роду знання – знання про Бога (тут саме Одкровення ми розглядаємо як своєрідний текст – звідси і певною мірою формалізований підхід до аналізу сприйняття символів Божественного Одкровення).

Зауважимо однак, що у середині вищезгаданого метазнаку, як і в нашій свідомості, категорії "піднесене" та "прекрасне" мають нерівноправний статус. Дана нерівноправність носить об'єктивний онтологічний характер, а її відображенням є те, що окремі категорії цього метазнаку, в залежності від контексту їх використання, можуть носити більш виражені ознаки, ніж інші. Спільною рисою категорій "краса", "прекрасне" та "піднесене" у рамках естетики Візантії є не тільки включення їх у якості елементів до метазнаку "значення" (νόημα), але й у першу чергу (завдяки цьому включенню) використання їх в якості вищезгаданої додаткової, проміжної ланки у зв'язку символ (в естетиці Візантії це переважно художній символ) – людина, що є центральною віссю естетики Візантії.

Значення художнього зображення як знаку або символу виникає в результаті уявного співвіднесення сенсу творчості з контекстом творчого процесу. На думку Е. Рош, "внутрішня структура категорії повинна впливати на когнітивні процеси, що зумовлюють оперування значеннями (концептами) відповідних імен" [9, с. 50]. Тут когнітивність (лат. *cognitio* – пізнання, вивчення, усвідомлення) розуміється як здатність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації, в даному випадку означає здатність людини (у контексті певної традиції) замінювати символи-об'єкти на символи-слова. Оразу ж відмітимо велике значення у цьому процесі *Einfühlung* (термін Ф. Фішера), тоб-

то "вчувствования" (рос.) – перенесення на художній об'єкт відчуттів та настроїв, які він викликає) художнього зображення у візантійській естетиці.

Е. Рош також пропонує вертикальну ієрархічну структуру категорій – "внутрішню структуру". Предметом аналізу тут є не однорівневі відношення "об'єкт – об'єкт", а відношення типу "об'єкт – узагальнююче ім'я" [9, с. 56]. У контексті нашого дослідження цю "внутрішню структуру" можна представити як відношення "символ – суб'єкт, що сприймає, – категорія – метазнак "значення"", де метазнак "значення" є узагальнюючим ім'ям. Це відношення типу "об'єкт – узагальнююче ім'я" у контексті естетики Візантії носить більш чуттєвий, ніж раціональний характер. Цитуючи думку В. Хатчесона, ми можемо сказати, що, відчуючи картину (ікону, фреску, мозаїку тощо) як "прекрасну", ми "бачимо", що вона прекрасна.

Тут для нас важливим є сам аспект "бачення", що має певну тяглість у візантійській естетиці (і в естетиці загалом) та тісний зв'язок з естетичними категоріями. Г. Вольфлін говорить навіть про "історію бачення", що сама вже "... виводить нас за межі чистого мистецтва" [4, с. 281]. Цей "вихід за межі" стає можливим саме завдяки введенню і використанню категорій "краса", "прекрасне" та "піднесене".

Висновок. Візантійські уявлення про прекрасне в основному формувались у пізньоантичний період і ґрунтувались, у першу чергу, на естетичних поглядах Філона Олександрійського, ранніх християн (апологетів) та неоплатоніків. Антична філософія в період пізнього еллінізму через співставлення суб'єкта та об'єкта приходить до цілісного світобачення. Перехід від буквального розуміння знаку або символу до метафоричного вимагає розуміння певних правил та умовностей, які виникають у процесі цього переходу. І тут особливо важливою є саме симфонічність, співзвуччя категорій "прекрасне" та "піднесене", що, будучи надзвичайно багатоплановими за своїм змістом, у той же час уможливають сприйняття звичайною людиною складних знаково-символічних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Берк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного; [пер. с англ. / Общ. ред., вступ. статья и коммент. Б. В. Мееровского] / Э. Берк. – М.: Искусство, 1979. – 237 с. – (История эстетики в памятниках и документах).
- Блонский П. П. Философия Плотина / П. П. Блонский. – Москва, Товарищество типографии А. И. Мамонтова, 1918. – 368 с.
- Бычков В. В. Эстетика: учебник / В. В. Бычков. – М.: КНОРУС, 2012. – 528 с.
- Вельфлин Г. Основные понятия истории искусств. Проблема эволюции стиля в новом искусстве / Г. Вельфлин. – М.: В. Шевчук, 2009. – 344 с.
- Кронгауз М. А. Семантика: Учебник / М. А. Кронгауз. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр "Академия", 2005. – 352 с.
- Кант И. Сочинения в 8-ми томах; [под общ. редакцией А. В. Гулыги] / И. Кант. – М.: Чоро, 1994. Т. II. – 1994. – 429 с.
- Лосев А. Ф. Художественные каноны как проблема стиля / А. Ф. Лосев. // "Вопросы эстетики" – М., 1964. – № 6. – С. 351–399.
- Платон. Гиппий Большой // Полное собрание творений в XV томах. Т. 9; [пер. А. В. Болдырева] / Платон. – Ленинград: Academia, 1924. – 144 с.
- Семантика и категоризация / [Фрумкина Р. М., Михеев А. М., Мостовая А. Д., Рюмина Н. А.]. – М.: Наука, 1991. – 164 с.
- Чернышевский Н. Г. Избранные эстетические произведения; [авт. вступ. статьи и коммент. У. А. Гуральник] / Н. Г. Чернышевский. – М.: Искусство, 1978. – 560 с.
- Яковлев Е. Г. Эстетика: Учебное пособие / Е. Г. Яковлев. – М.: Гардарики, 2003. – 464 с.
- Rosch E. Natural categories // Cognitive psychology. 1973. – Vol. 4. – P. 328–350.
- Rosch E. Principles of Categorization // Cognition and Categorization. – Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1978. – P. 27–48.

REFERENCES

- Burke, E. (1979). *Philosophical study of the origin of our ideas of the sublime and beautiful*. Moscow, Art (In Russian).

2. Blonsky, P. P. (1918). *Filosofia Plotina [Philosophy of Plotin]*. Moscow, Tovarihshestvo tipografii A. I. Mamontova.
3. Bychkov, V. V. (2012). *Aesthetics: a textbook*. Moscow, Knorus (In Russian).
4. Velflin, G. (2009). *Basic concepts of art history. The problem of the evolution of style in the new art*. Moscow, V. Shevchuk (In Russian).
5. Cronhaus, M. A. (2005). *Semantika: Uchebnik [Semantics: Text-book]*. Moscow, Publishing Center "Academy".
6. Kant, I. (1994). *Works in 8 volumes*, Vol. II. Moscow, Choro (In Russian).
7. Losev, A. F. (1964). *Hudogestvennye kanony kak problema stylya [Artistic canons as a problem of style]. "Questions of aesthetics"*. Moscow, 6, 351–399.
8. Plato (1924). *Hyppia Greater. Complete collection of works in XV volumes*, Vol. 9. Leningrad, Academia (In Russian).

9. Semantika I kategorizatsiya [Semantics and categorization] (1991). Frumkina R. M., Mikheev A. M., Mostovaya A. D., Ryumin N. A. Moscow, Nauka.
10. Chernyshevsky, N. G. (1978). *Izbrannyye esteticheskiye proizvedeniya [Selected aesthetic works]*. Moscow, Art.
11. Yakovlev, E. G. (2003). *Estetika: Uchebnoye posobie [Aesthetics: Textbook]*. Moscow, Gardariki.
12. Rosch, E. (1973). Natural Categories. *Cognitive psychology*, 4, 328–350.
13. Rosch, E. (1978). *Principles of Categorization. Cognition and Categorization*. Hillsdale NJ, Lawrence Erlbaum Associates.

Надійшла до редколегії 15.05.17

А. И. Матыцин, канд. филос. наук, препод.
Шепетовская детская художественная школа
ул. Героев Небесной Сотни, 54, Шепетовка, Хмельницкая область, 30400, Украина

СИМФОНИЧНОСТЬ КАТЕГОРИЙ "ВОЗВЫШЕННОЕ" И "ПРЕКРАСНОЕ" В ВИЗАНТИЙСКОЙ БОГОСЛОВСКО-ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Рассмотрена специфика категорий "возвышенное" и "прекрасное" в контексте византийской богословско-эстетической традиции. Проанализировано, в чем заключается симфоничность данных категорий. Показаны возможности и контекст их использования. Доказано, что диалектическая природа процесса развертывания этих понятий в контексте эстетической мысли Византии обусловлена наличием элементов, аналогичных тем принципам, которые в современной гуманистике определяют симфонизм как особое качество мышления. Определены следующие универсальные характеристики византийской культуры: симфоничность и канон. Дано развернутое объяснение связи между категориями "возвышенное" и "прекрасное" в контексте византийской богословско-эстетической традиции. Доказано, что связь между категориями "возвышенное" и "прекрасное" может происходить и происходит в рамках византийского канона через их симфоничность, созвучие в контексте божественного.

Ключевые слова: возвышенное, прекрасное, эстетика, искусство, сакральный, культура.

A. I. Matytsyn, PhD, teacher
Shepetivska Children's Art School
54, Heroes of Heaven Hundreds Street, Shepetivka, Khmelnytsky region, 30400, Ukraine

SYMPHONIC CATEGORIES "SUBLIME" AND "BEAUTIFUL" IN THE BYZANTINE THEOLOGICAL AND AESTHETIC TRADITIONS: SEMANTIC ASPECT

The article is devoted to the considering of the definition of categories of "sublime" and "beautiful". The basic features of the categories of "sublime" and "beautiful" as an extremely complex and have a large volume. The symphonicity of these categories is analyzed. The possibilities and the context of their use are shown. It is proved that the dialectical nature of the process of the unfolding of these concepts in the context of the aesthetic thought of Byzantium is due to the presence of elements similar to the principles of modern humanism are defined as principles that characterize symphonism as a special quality of thinking. The following universal characteristics of Byzantine culture are defined as symphonic and canon. A detailed explanation of the connection between the categories "sublime" and "beautiful" is given in the context of the Byzantine theological-aesthetic tradition. The article proves that the connection between the categories "sublime" and "beautiful" can and does occur within the framework of the Byzantine canon through their symphony, consonance in the context of the divine. It is determined that the transition from a literal understanding of a sign or symbol to metaphorical one requires an understanding of certain rules and conventions that arise in the course of this transition. It is especially important that the symphony, the harmony of the categories "beautiful" and "sublime", that being extremely voluminous in their content, at the same time make it possible for the ordinary man to perceive complex symbolic systems. The common feature of the categories "beauty", "beautiful" and "sublime" within the aesthetics of Byzantium is not only the inclusion of the sign "value" (vόnuc) as elements in the goal, but also their use. As an additional, intermediate link in the connection symbol (in the aesthetics of Byzantium it is more of an artistic symbol) - a person who is the central axis of the aesthetics of Byzantium. It is proved that the category in linguistics has linguistic meanings that are interconnected because of the common semantic features, and they are such that represent a closed system of elements of these attributes. In our case, the categories "sublime" and "beautiful" include the entire spectrum of elements that we call when defining these concepts.

Key words: Beautiful, the sublime, aesthetics, art, sacred, culture

УДК 82. 09 / 7. 01

Б. Е. Носенок, студ., 1 курс ОР "Магістр"
філософський факультет, спеціальність "Культурологія"
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна
danyynosenock@gmail.com

ДЕКАДАНС-ЛІТЕРАТУРА: СПЕЦИФІКА ОБРАЗНОСТІ

Стаття присвячена проблемі образності літератури межовості, одним із проявів якої є декаданс-література. Пропонується здійснити аналіз образності, виходячи з контексту модерністського тлумачення образу. Тут образ звільняється від своєї миметичності та перетворюється на пену "безпосередню онтологію". Класична структура образу (сюжет, фабула, композиція) перстає грати провідну роль, поступаючись місцем самому письму, впускаючи до літератури візуальне. Відтак у дослідженні образності відбувається зсув: від онтології образу до образу як онтології. Важливим є також використання методології, яка пропонується Жоржем Діді-Юберманом та Полем Вірільйо: поєднання герменевтичного підходу у філософії образу з елементами психоаналізу, а також метод дромології, що знаходиться на межі фізики, математики та філософії. Образність декаданс-літератури відрізняється символізмом, імажинізмом (породжуючи навіть однинений напрям), жанровим перевертництвом. Велику роль тут грає особистість письменника-автора: декаданс-література просякнута психологізмом та, у тому чи іншому вигляді, біографізмом. Це вираження світу неприкаяних особистостей, що пояснюється принципом творення з відсутності, порожнечі, депресивних та меланхолійних станів (ностальгії, втрати, солодкої туги).

Ключові слова: образ, література, декаданс, межовість, візуальне, "жахлива далекодія", пам'ять, забуття.

Постановка проблеми. Перехід між епохами породжує окрему епоху, яка завжди повторюється і вважається занепадом. Але, наприклад, М. Александров вважає, що декаданс – це не точка в історії на межі, а повто-

рюваний цикл. Це явище завжди виникає на переходах великих ментальних циклів [1, с. 2–4]. За більше ніж 100 років багато що змінюється. Україна, як і зображений в романі А. Марієнгофа "Циніки" Петербург, знаходиться не